
Att kämpa för sanningen mitt i strömmen av fake news

Uttryck som *fake news* och *post-truth* har blivit signifikanta för vår tid, inte minst i kölvatt-net av Brexit och valet av Donald Trump som USA:s president. Vilka mekanismer är det som döljer sig bakom dessa fenomen? Och hur kan vi som Guds folk utgöra en motkultur som håller fast vid, och faktiskt också lever, sanningen?

Av Tony Watkins

”Sanningen är försvunnen och utrotad ur deras mun” (Jer 7:28)

Vi lever nu i ett ”postfaktiskt” samhälle. 2016 valde ordboken *Oxford Dictionaries* adjektivet *post-truth* [på svenska ”postsanning” eller ”postfaktisk”] till Årets ord i England. Det har att göra med ”omständigheter där objektiva fakta spelar mindre roll än anspelningar på känslor för att skapa folklig opinion”. Detta beskriver på ett korrekt sätt 2016 års politiska kampanjer som ledde fram till ”Brexit” i England och valet av Donald Trump till USA:s president. [1]

Casper Grathwohl, VD för *Oxford Dictionaries*, sa att drivkraften bakom uttryckets snabbt växande popularitet är ”uppkomsten av sociala media som nyhetskälla och en växande mistro till de fakta som etablissemangen levererar”. Han menar att det kommer bli ”ett av de ord som definerar vår tid”. [2]

Som Grathwohl antyder är begreppet ”postfaktisk” nära förbundet med den störtflod av *fake news* – fejknyheter – som vi har fått uppleva. Jonathan Freedland skriver: ”I denna tid av postfaktisk politik kan en lögnare som inte tvekar bli kung. Ju mer skamlös hans oärlighet är och ju mindre han bryr sig om att ertappas med byxorna nere, desto mer framgång kan han uppnå. Och alla pedanter som fortfarande hänger upp sig på

fakta, bevis och annat sådant tråkigt blir förbisprungna, och har knappt hunnit knyta skorna innan lögnen har hunnit över halva jordklotet.” [3]

ETT FÖRÄNDRAT MEDIELANDSKAP

Varför kan fejknyheter sprida sig lika snabbt som en skogsbrand i det massmediala landskapet? En viktig orsak till att elden får näring är, naturligtvis, de politiska agendorna. Fejknyheter finns inom betydligt fler områden än det politiska, men de har under senare tid satt sin prägel på denna del av samhället i en skrämmande omfattning. Det har alltid funnits politiker som ljugit i sin desperation att främja de egna syftena, och propaganda är ett betydelsefullt redskap för varje totalitär stat. Ändå känns det som om det nuvarande politiska landskapet verkligen har förändrats, åtminstone i Västvärlden.

Särskilt två saker har förändrats:

- För det första tillåter sociala medier vem som helst att kommunicera vad som helst när som helst till en bred publik. Detta exemplifieras av Donald Trump och hans valkampanj under 2016 när han twittrade budskap som var hetsiga och uppenbart

osanna, men som togs emot väl av dem han ville nå.

- För det andra har sociala medier blivit vår viktigaste nyheterkanal, vilket leder till att intäkterna minskar drastiskt för etablerade nyhetskanaler. De har då blivit mer desperata att få mer klick på sitt innehåll, för att på så sätt öka annonsintäkterna. Katharine Viner, chefredaktör för *The Guardian*, beklagar att ”det nya sättet att mäta värde för alltför många nyhetsorgan är viral potential snarare än sanning och kvalitet”. [4]

”Alla söker de oärlig vinst ... alla handlar de lögnaktigt” (Jeremia 6:13; 8:10)

Fejknyheter motiveras också av girighet. En stor del av dem har fantiserats ihop av tonåringar i Veles, Makedonien. [5] Efter att ha upptäckt att de kunde få omfattande trafik till fiktiva nyhetssidor genom att publicera sensationella nyheter, har de blivit rika genom sidornas annonser. Dessa tonåringar har blivit mästare på att formulera klick-vänliga rubriker. Intressant nog har fler fejknyheter från Makedonien ställt sig på Trumps sida, eftersom bedragarna under det amerikanske presidentvalet upptäckte att nyheter som var för Clinton inte alls innebar samma trafikflöden.

Men det finns fler fabriker för fejknyheter än de i Makedonien:

1. Inför de allmänna valen i Tjeckien i oktober 2017 inrättade regeringen en enhet som skulle granska flödet av potentiellt destabiliserande fejknyheter. De falska nyheterna (som framför allt handlade om migranter) kom från hemsidor som, enligt de tjeckiska myndigheterna, understöddes av den ryska regeringen. [6]
2. I Burundi anklagar journalister landets president Pierre Nkurunziza för att använda fejknyheter för att väcka etniska konflikter till liv, samtidigt som rapporter från UN-HCR och EU att övergrepp mot mänskliga rättigheter avfärdas som lögn. [7]

Det är emellertid inte så att fejknyheter alltid skapas utifrån en genomtänkt agenda. Ofta är det bara vanliga tanklösa och overifierade rapporter som sprids snabbt, särskilt efter ett brott eller en stor olycka. Alla som använde Twitter när de olika terroristattacker ägde rum i Västeuropa vet hur mycket motstridig ”information” som var i omlopp.

INFORMATIONSKASKADER OCH FILTERBUBBLOR

Oavsett ursprung är fejknyheter beroende av sociala medier för att få bred och snabb spridning. En undersökning från Pew Research Center 2016 visar att 23 procent av USA:s vuxna befolkning, medvetet eller omedvetet, har delat fejknyheter. [8] För att förstå varför människor över huvud taget delar dem med andra, behöver vi studera de sociologiska och psykologiska orsakerna.

Det främsta sätt som sociala medieplattformar övertygar oss att dela deras innehåll är genom social bekräftelse. Ju fler gilla- och delamarkeringar ett inlägg har desto mer troligt är det att vi själva gillar och delar inlägget. På så vis sprids det i ständigt vidare cirklar och får fler och fler gilla- och delamarkeringar längs med vägen. Det krävs inte så mycket för att en ostoppar ”informationskaskad” ska utvecklas.

Vi delar också inlägg som triggar oss känslomässigt: om något får oss att skratta eller gråta, eller upprör oss, kommer vi att dela det. Vi kan dela något bara för att en rubrik eller en bild har stimulerat ett belöningscentra i hjärnan – även om vi inte har tagit del av själva innehållet. Om vi efteråt ser något som avslöjar att det vi har delat är falskt, påverkar det oss mindre. När vi motbevisas stimuleras inte hjärnans belöningscentra på samma sätt, så då bryr vi oss inte längre om att dela. Men andra ord är vår respons till det vi ser på sociala media till stora delar primitiv, inte rationell.

Sedan har vi problemet med bekräftelsebias. Vi har alla en stark psykologisk tendens att hålla

fast vid information som bekräftar uppfattningar vi redan har. Följaktligen är vi benägna att undvika eller förkasta allt som utmanar oss. Vi tror villigt på allt som stämmer överens med vår världsbild och våra värderingar, samtidigt som vi avvisar allt som hotar dem.

Men även utan alla dessa faktorer skulle sociala medieplattformar vara ”filterbubblor”. När vi gillar och klickar på inlägg i Facebooks nyhetsflöde kommer nämligen dess algoritm att leverera mer av samma sort och mindre av inlägg som vi inte reagerar på. Våra tidslinjer blir dag efter dag mer fyllda med inlägg som förstärker våra perspektiv – vare sig de är sanna eller ej.

SANNINGEN VACKLAR PÅ TORGET

När ”alternativa fakta” får övertaget över sanningen har en kultur stora problem. Katharine Viner säger: ”Detta innebär inte att det inte finns sanningar. Det innebär bara ... att vi inte kan enas om vilka dessa sanningar är, och när det inte finns något konsensus om sanningen och inte någon väg att komma fram till den, kommer kaos snart att följa.” [9]

Jesajas utvärdering av sitt samhälle är förvånansvärt relevant också i dag: ”Rättvisan trängs tillbaka, rättfärdigheten står långt borta, för sanningen vacklar på torget, det som är rätt kan inte komma fram. Sanningen har försvunnit, och den som undviker det onda blir plundrad” (Jesaja 59:14-15a; jfr. Jer 9:3-6).

Konsekvenserna av detta för kyrkan bör få oss att nyktra till. Om samtalen i det offentliga inte blir något annat än en kamp mellan konkurrerande uppfattningar som påstår sig utgöra ”fakta”, blir ju även samtalen om evangeliets sanning mycket svårare.

De som insisterar på att ”sann sanning” existerar avfärdas snabbt som trångsynta, och deras budskap ignoreras. Varje hänvisning till en auktoritativ källa, såsom Bibeln, neutraliseras genom att avskrivs som en antik ”fejkheter”.

HUR FINNER VI VÄGEN FRAMÅT?

Paulus går i Jesaja fotspår när han insisterar på att om vi undertrycker sanningen hamnar vi under Guds vrede (Rom 1:18). Kommer Gud att ”överlämna oss” till sökandet efter känslor och inte sanning, så att Västvärlden helt förlorar sin kompassriktning och faller ner i kaos? Eller kommer vi att åter omfamna sanning och visdom, och vända oss bort från den relativistiska röra vi är på väg att glida in i? Vår bön måste vara att Västvärlden ska välja det senare alternativet och att världen i stort inte ska bli smittad av den postfaktiska sjukan.

Jag kan skönja några tecken på att människor, och till och med medieföretag, i ökad omfattning besvärar av vårt samhälles nuvarande tillstånd. Exempelvis har Mark Zuckerberg beslutat sig för att ta fighten mot fejkheter på *Facebook* [10] och *The New York Times* har utlovat ett ”förnyat fokus på sanning och transparens” [11]. Håller människor åter igen på att upptäcka hur avgörande sanningen är för ett samhälle? Eller rör det sig bara om en tillfällig inbromsning i förfallet? Den roll vi kristna spelar i samhället kan mycket väl bli den avgörande faktorn.

**”Herren avskyr falska läppar,
de som handlar i sanning behagar
honom” (Ords 12:22)**

HUR BEMÖTER VI FEJKNYHETER?

Kristna bör vara passionerade för sanningen eftersom vi följer Den som är sanningen (Joh 14:6). Det är emellertid besvärligt och obekvämt att agera så; vi riskerar att bli impopulära och det krävs mod. Ändå har vi inte råd att vända detta ryggen. Och det innebär att inte bara hålla fast vid sanningen intellektuellt, utan att dag för dag leva ut den. Vi kan frestas att dela något som bekvämt stämmer med vår uppfattning, oavsett om vi är säkra på att det är sanningsenligt eller ej. Vi får dock aldrig bli sådana som Paulus varnar oss för att bli: människor som ”samlar åt sig mängder av lärare efter sina egna begär, så som det kliar i de-

ras öron att få höra” (2 Tim 4:3). Istället måste vi stå emot vår bekräftelsebias och ifrågasätta de påståenden som flödar över oss. Vi får inte anta att ”sociala bekräftelser” egentligen bekräftar någonting. Vi måste besluta oss för att finna sanningen, bland annat genom att försäkra oss om trovärdigheten hos de källor vi möter.

Vår överlåtelse till sanningen måste leda oss längre än till att rapportera och dela vad som är sant. Vi måste också vara beredda att utmana falska påståenden och inlägg som har fått stor spridning, att lägga fram alternativa uppfattningar och att dela nya perspektiv. Om kyrkan ska kunna spela en profetisk roll i samhället, måste vi ha modet att tala just de bibliska sanningar som allra mest utmanar och får omgivningen att känna sig obekväma (Jer 7:27–28; Joh 16:7–11). Låt oss be om mod att göra detta!

Tony Watkins hjälper kristna ledare att utveckla en förståelse av hur Bibeln, särskilt dess profeter, relaterar till dagens media. Han samarbetar med flera olika organisationer, bland annat Damaris Norge och the Lausanne Media Engagement Network där han är nätverkskoordinator. Han är gästföreläsare vid MF vitenskapelig høyskole och NLA Høgskolen - Gimlekollen School of Journalism and Communications, båda Norge. Tony är författare till *Focus: The Art and Soul of Cinema and Dark Matter: A Thinking Fan's Guide to Philip Pullman* samt medförfattare till sju andra böcker. Du hittar mer material om media och Bibeln på: www.tonywatkins.uk

NOTER

1. Se artikel av Darrell Jackson med titeln ”BREXIT and Its Impact on European Mission” i *Lausanne Global Analysis*, september 2016. Se även artikeln ”Trump’s First Hundred Days” av Thomas Harvey i *Lausanne Global Analysis*, juli 2017.
2. ”Oxford Dictionaries Word of the Year 2016 is . . . Post-truth”, *Oxford Dictionaries*, 16 november 2016.
3. Jonathan Freedland, ”Post-truth politicians such as Donald Trump and Boris Johnson are no joke”, *The Guardian*, 13 maj 2016. Följande citat tillskrivs (falskeligen, ironiskt nog) Mark Twain: ”En lögn kommer färdas runt jorden medan sanningen ännu drar på sig skorna” (eller knyter sina skor). 1800-talspredikanten Charles Spurgeon citerar uttrycket i *Gems from Spurgeon* (1859) och kallar det då ”ett gammalt ord-språk”.
4. Katharine Viner, ”How technology disrupted the truth”, *The Guardian*, 12 juli 2016.
5. Emma Jane Kirby, ”The city getting rich from fake news”, *BBC Magazine*, 5 december 2016; Samanth Subramanian, ”The Macedonian Teens Who Mastered Fake News”, *Wired*, 15 februari 2017.
6. Robert Tait, ”Czech Republic to fight ‘fake news’ with specialist unit”, *The Guardian*, 28 december 2016.
7. Rossalyn Warren, ”Fake news’ fuelled civil war in Burundi. Now it’s being used again”, *The Guardian*, 4 mars 2017.
8. Michael Barthel, Amy Mitchell och Jesse Holcomb, ”Many Americans Believe Fake News Is Sowing Confusion”, *Pew Research Centre*, 15 december 2016.
9. Katharine Viner, ”How technology disrupted the truth”.
10. Mark Zuckerberg, Facebook-inlägg, 13 november 2016
11. Minda Smiley, ”We are preparing for the story of a generation?: New York Times executive editor Dean Baquet discusses covering President Trump”, *The Drum*, 12 mars 2017.

Översättning: Ola Nilsson

SEA Papers är Svenska Evangeliska Alliansens (SEA) essäserie inom evangelikal teologi och etik. SEA är ett nätverk av kristna tvärs över samfundsgränserna. Vår vision är:

- att bygga ett nationellt nätverk av evangeliska/evangelikala kristna i Sverige, som tillsammans och i sina olika sammanhang utvecklar och bidrar med evangelikal teologi och tillämpar den i församlingsarbetet, i den teologiska debatten och i samhällsdebatten
- att vara en konstruktiv kraft som i öppenhet, dialog och debatt driver ett evangelikalt perspektiv
- att förmedla impulser från och kontakter med den växande världsvida evangelikala gemenskapen

SEA:s teologiska bas utgörs av Lausannedeklarationen.